

A MAGYAR CUKORIPARI VERSENY HELYZETE AZ EURÓPAI ÉS A GLOBÁLIS PIACI KÖRNYEZETBEN¹

A tanulmány megkísérli áttekinteni a magyar cukoripar jelenlegi helyzetét, mint a globális és az európai piacok szerves részét. Beszámol azokról a magyar versenyfelügyeleti eljárásokról, amelyekeken keresztül érzékelhető volt a rendszerváltozástól napjainkig is tartó, vállalkozások között erősödő verseny. Összefoglalja azokat a tényezőket, amelyek eredményeként tovább erősödik a globális verseny, nő a magyar piacon és európai környezetében a vállalkozások összefonódásának száma, nő a koncentráció és ezzel párhuzamosan a technológiai fejlődés óriási hatékonyságot eredményez, miközben a fogyasztás stagnál. Beszámol azokról a várható piaci folyamatokról, amelyek az új európai cukorpiaci rendtartás 2006. július 1-i bevezetése következtében várhatóak. Az új szabályozás következtében nagy kihívást jelent a répacukor piacnak és a termelési vertikum egésze számára a nádcukor, valamint az izoglükóz és a mesterséges édesítőszeres részéről tapasztalható egyre erőteljesebb verseny-nyomás és az általuk megszerzett emelkedő arányú részesedés az édesítőszeres piacon.

A tanulmány a 2006. évi piaci állapotot mutatja be, és nem tartalmazza a Kabai Cukorgyár bezárásáról, 2006. októberében született tulajdonosi döntést. A gyár bezárásához az Európai Bizottság adja meg az engedélyt 2007. január 31-ig.

A GLOBÁLIS CUKORPIAC

Napjainkban mintegy 120 országban termelnek cukrot. A cukorgyártás alapanyagául kétféle növény szolgál: a cukorrépa vagy a cukornád. Cukorrépat ötven, cukornádat pedig száz ország termel, míg egyes országokban, így pl. az USA-ban, Kínában és Japánban, mindkét növényt termesztik. A világ négy legjelentősebb cukortermelője: Brazília, India, az Európai Unió és Kína.

Jelenleg a világ cukorfogyasztásának 75-80%-a nádcukor. A teljes fogyasztás kontinensenként és régióként igen eltérő mértékben, de együttesen átlagosan évi 2%-kal növekszik. Ezen belül a fejlett területeken, jellemzően Európában, az Egyesült Államokban és Japánban a piac telítődött, a fogyasztás stagnál, illetőleg helyenként csökken, azonban a fejlődő régiókban, elsősorban Ázsia egyes országaiban és Dél-Amerikában dinamikusan nő. A növekedés forrása döntően a népességnövekedés okozta többletkereslet.

A cukorfogyasztás elsődlegesen a világfogyasztás 40%-át kitevő ázsiai és óceániai térségben növekszik, amelynek aránya 2015-ig várhatóan 30%-ot jelent. E növekedés azokban a régiókban fog végbemenni, amelyek importra szorulnak és nem érdekeltek a protekcionista cukorpolitika folytatásában.

A jelenlegi globális szintű 146 millió tonna fogyasztás 2015-re várhatóan 175 millió tonnára nőhet.

A keresletnövekedést a cukornádból gyártott cukor kínálata elégíti ki, a cukorrépából gyártott cukor, következésképpen a cukorrépa, mint nyersanyag, globális szinten visszaszorulóban van. Ennek oka, hogy cukornádból lényegesen alacsonyabb költségekkel állítható elő cukor, mint cukorrépából, amelyben szerepet játszik, hogy a cukornád az ültetését követően hatnyolc éven folyamatosan aratható, lényegesen olcsóbb a munkaerő, a kisajtott növény energiatermelésre újrahasznosítható és gyakran korlátlan mennyiségű új mezőgazdasági terület áll rendelkezésre. Ezzel szemben az évente újrapetendő cukorrépa feldolgozása

¹ Készítette: Györki Gizella (2007. 01. 10.)

átlagosan három hónapig tart, energia igényes a termelés, ezért a répacukor előállítása a történelem folyamán mindvégig csak erős piacvédelem mellett volt képes életben maradni.

Egy másik, világszintű tendencia a répacukornál olcsóbb izoglükóz és a mesterséges édesítőszer (más néven intenzív édesítőszer) piacnyerése. A kukoricából gyártott izoglükóz az elmúlt évtizedben piaci részesedésének növekedése révén (elsősorban az USA-ban és Kelet-Ázsiában) elsősorban az ipari felhasználás piacán (üdítőital-, és szeszipar) hódított el piacokat a répa-, és nádcukortól. Az izoglükóz folyékony édesítőszer, amely közvetlenül versenyez a cukorral, de úgy, hogy annak piaci sajátosságaiból profitál. Az izoglükóz termelését – a nagy tömegben megjelenő olcsó nádcukor ellenében kialakított – védett cukorpiac tartja fenn. Döntő többségét védett belső piacokon, az aktuális cukorárakhoz pozicionált árakon értékesítik.

A cukorpiac liberalizációja során a ma még védett piacokra beáramló nádcukorral szemben valószínűleg az izoglükóz is piacot veszít.

Egyre inkább elterjed a mesterséges édesítőszer (szaharin, ciklamát és aszpartam) felhasználása. 2003. évi felmérések szerint cukoregyenértékben mérve az intenzív édesítők a világ összfogyasztásából 11%-kal részesednek. Ez az arány 1980-ban 5%-ot, 1990-ben pedig 7,2 %-ot jelentett.

A cukortermelő országok többsége, miközben az ipari termékek és szolgáltatások esetében liberális gazdaságpolitikát folytat, az agrárpiacok – köztük kitüntetetten a cukorpiac – működésébe mélyrehatóan beavatkozik. A cukor – a rizs és a tej mellett – az egyik legtámogatottabb agrártermék. Az OECD országok körében, az OECD 2002. évi kimutatása szerint, a termelői jövedelem több mint 50%-a támogatás formájában keletkezik.

A cukorkereskedelem liberalizálása érdekében több nagy érdekcsoport szerveződött, amelyek célja a piacra jutás növelése, a belső támogatások és az exportszubszenciák kereskedelemtorzító hatásának megszüntetése. A WTO keretein belül a cukorpiaci liberalizáció hívei (pl. Brazília, amely a legnagyobb cukorexportőr) támogatják azt a célt, hogy a mezőgazdasági termékek kereskedelmére ugyanazon szabályok vonatkozzanak, mint más árucikre. 2000-ben a Globális Szövetség három meghatározó tagja (Brazília, Ausztrália és Thaiföld) keresetet nyújtott be a WTO-hoz az EU exporttámogatási rendszere ellen, amelyet követően 2005. áprilisában meghozott jogerős ítélet értelmében az EU elveszítette exporttámogatási lehetőségeinek döntő részét. 2006-tól az EU-nak minimális lehetősége lesz saját termelésű cukortermékét exportra vinni. Ez a döntés alapozta meg az EU cukorpiaci rendtartás reformját.

AZ EURÓPAI UNIÓ CUKORPIACA

Az EU-ban 1968-tól működik a közös cukorpiaci rendtartás alapvetően az óta is változatlan elvek szerint. A szabályozás bevezetésekor az akkori hat tagállam esetében már meglévő és régóta működő, szintén termelési kvótákon alapuló szabályozási rendszereket harmonizálták. Az 1260/2001. EK rendelet 2001. július 1-jétől 2006. június 30-ig volt érvényes, és 2006. július 1-jétől a 318/2006. számú Tanácsi Rendeletet kell alkalmazni, amely az új cukorpiaci rendtartás szabályait tartalmazza. Az előírások szerint az EU 25 tagállamának cukorkvótája együttesen 17 932 845 tonna fehércukor, amelyből a Magyarországra jutó kvótarész 401 684 tonna (2,24 %).

Az EU kulcsszereplő a világ cukorpiacán. A világ termelésének 13%-át, fogyasztásának 12%-át, az exportnak 15%-át, az importnak pedig 5%-át képviseli. A huszonöt tagállam közül (a

tanulmány készítésének időpontjában az EU tagállamainak száma ennyi volt) (Luxemburg, Észtország, Ciprus és Málta kivételével) jelenleg huszonegy folytat cukorgyártást. A legjelentősebb cukorgyártó országok, Németország és Franciaország, az EU cukortermelésének 40%-át adják. Az Egyesült Királyság és Olaszország 7-7%-kal részesedik a termelésből. A tíz új tagország 2004. május 1-jei belépésével a cukorrépa terület 30%-kal, a cukorgyártás pedig 15%-kal bővült, és az új tagállamok termeléséből legnagyobb arányban, 2/3 részben, Lengyelország részesedik.

A világ cukoriparához hasonlóan, az EU cukoripari struktúra alakulásában meghatározóak a technológiához igazodó egyre nagyobb üzemméret, a szervezeti törvényszerűségeknek engedelmessé váló növekvő vállalati struktúrák, valamint a szabályozási környezet. A cukorágazat helyzetére vonatkozó fontos mutató a gyárak napi cukorrépa feldolgozó kapacitása. Ezen a területen az EU-ban a koncentrációs folyamatok előrehaladtak, a technológia kiforrott és csekély innováció jellemzi. A koncentrációs folyamatok az elmúlt 30 évre nyúlnak vissza, vagyis a közös cukorpiaci rendtartás bevezetésének idejére. Az 1968-as rendtartás bevezetésekor 162 társaság 335 répacukorgyárat működtetett, ezzel szemben 2004-ben 59 társaság 147 gyárban állít elő cukrot. Az egy gyár által előállított éves cukormennyiség 25.500 tonnáról 111.000 tonnára nőtt. A koncentrációs folyamat eredményeként az EU hat tagállamában egyetlen vállalat kezében van a teljes cukortermelés, Németországban 9, Spanyolországban 3, az Egyesült Királyságban pedig 2 társaság tartja kézben a teljes nemzeti kvótát. Fragmentáltabb piaci struktúra jellemzi Franciaországot, (18 társaság), Belgiumot (6 társaság), és Olaszországot (9 társaság). E számok tükrében Magyarországot viszonylag fragmentált piaci és termelési szerkezet jellemzi, mivel 3 társaság érdekeltségébe tartozik az öt cukorgyár, amely a 350-400 ezer tonnás magyar piacon tevékenykedik.

Az EU cukorpiacának szerkezete jelenleg is átalakulás alatt áll. Az elmúlt évek legfontosabb tranzakciója a Südzucker csoport és a francia Saint Louise Sucre fúziója volt, amelynek eredményeként az EU teljes cukorkvótájának több, mint 20%-a e cégcsoporthoz került. A közelmúlt fejleménye az EU második legnagyobb kvótabirtokosának, a francia-olasz Eridania Beghin-Say csoportnak az átalakítása, amelynek eredményeként a konszern érdekeltségi körébe tartozó gyárak különböző új tulajdonosokhoz kerültek. Az EBS leghatékonyabb francia gyárak a cukorrépa termelőkkel közösen létrehozott szövetkezetek tulajdonába, míg a cégcsoport magyar érdekeltségei (szolnoki, szerencsi és hatvani cukorgyár, de ez utóbbi 2005-től már nem folytat répafeldolgozást) a német Nordzucker csoport birtokába kerültek. A fúziós folyamatok mögött csaknem minden esetben a termelés koncentrálásának célja húzódik meg, mivel a gyárak számának csökkenésével és a gyárankénti előállított cukor mennyiségének növelésével növelhető a szervezeti gazdaságosság. Jellemző, hogy a szervezeti gazdaságosság nem nyúlik át a nemzeti határokon, vagyis a cukorgyártás csak korlátozottan vált multinacionálissá, amelynek magyarázata a támogatottságban keresendő. Az EU-s cukoripari vállalatok is csak a az 1990-95-ös évek óta törtek be az Unió kívüli országokba, és akkor szinte kizárólag a 2004. május 1-én csatlakozott országokra koncentráltak. Európán kívüli terjeszkedés csak elvétve történik. A vállalati egyesülések következtében új tulajdonosokhoz kerülhetnek a kvóták, a kapacitások mozgásával együtt. Önállóan kvóta nem értékesíthető. A kvótamozgás a nemzeti szakminisztérium hozzájárulásával lehetséges. Tagállamok között azonban – egyelőre - még fúziók, gyárvásárlások esetén sem lehetséges a kvóták mozgása.

Az EU cukorpiaci reformja mögött meghúzódó egyik legfontosabb kérdés a külkereskedelmi egyensúly problémája. A reform külső okai között szerepelnek a WTO megállapodás keretében várható vámcsökkenések, preferenciális import megállapodások a legkevésbé fejlett

(LDC) országokkal, valamint a támogatott export mennyiségének korlátozása. Az EU cukorpiaci egyensúlyának romlása a közép- és kelet-európai országok felvételével erősödött, mivel a felvételi tárgyalásokon a Bizottság a csatlakozási kérelem benyújtását megelőző öt év termelési adatait vette figyelembe a kvóták kiosztásánál, így a visegrádi országok piacain pl. 400-500 ezer tonna éves kvótafelesleget alapozott meg az EU. Ezzel szemben, ezt követően, a 2006. július 1-jén bevezetésre került reform 4-6 millió tonnás termelés-visszafogásra épül, amely drasztikusnak számít. Magyarország esetében a csatlakozási tárgyalások során megítélt összes természetes édesítőszer (cukor + izoglükóz) kvóta 528 ezer tonna, amellyel szemben a KSH által kimutatott adatok szerint a teljes fogyasztás 400-440 ezer tonna. Az EU cukortöbbletét tovább fokozza a balkáni országok felé 2002-ben életbe léptetett, egyoldalú liberalizációs kötelezettségvállalás, amelynek következményeként évente 300 ezer tonna cukor vámmentesen juthat az EU piacaira. 2005-ben az EU Szerbiával és Bosznia-Hercegovinával történő megállapodása nyomán összesen 190 ezer tonna cukor és izoglükóz vámmentesen kerülhet az EU piacára. Szintén egyoldalú liberalizációt jelent a 2001-ben megkötött EBA (Everything but Arms) megállapodás, amely 48 országot magában foglaló, legkevésbé fejlett országok számára lépcsőzetes vámcsökkentést tesz lehetővé és 2009 június 1-től korlátlan és vámmentes piacra jutási lehetőséget kapnak a Közös Piacon értékesített cukorra. Ennek eredményeként, előrejelzések szerint, 1-4 millió tonna nyerscukor beáramlására lehet számítani.

Évek óta napirenden volt az Európai Unió cukorágazatának reformja, amely 2006. július 1-én lépett hatályba. Lényege az EU agrárpiac, ezen belül a cukorpiac, védelmének fokozatos csökkentése. A globalizáció során egyre nehezebb volt a cukorpiacon a répacukor versenypozíciójának fenntartása, mivel az EU területén a cukor ára közel háromszorosa a világpiaci árnak, amely elsősorban azon alapul, hogy cukornádból 1 tonna cukrot 170 euróért, míg a cukorrépából előállított uniós cukor intervenciós ára 632 euró. A világpiaci verseny következtében igen magas koncentrátságot ért el a cukoripar, az uniós cukorkvóta több mint felét öt nagy csoport tartja kézben, 10 tagállamban pedig a kvótát egy vagy két cég tölti ki. Így például: Nagy-Britanniában, Franciaországban és Olaszországban a legnagyobb társaságok piaci részesedése meghaladja az 50%-ot. A Südzucker a német piac 40%-át tartja kézben. Egyes nagy érdekeltségek felhalmozódott jövedelmük jelentős részét a közösségen kívül fektették be és már nem érdekük az EU piac védelmének fenntartása. A nádsűrítmény és nádcukor importja nagyobb jövedelmet biztosít számukra a közösségi és a világpiaci cukor ár közötti szakadék miatt. A kialakult cukorpiaci verseny-viszonyok további hátránya, hogy a cukorpiaci lobby képes volt gátolni a kibontakozó, a répacukor előállításánál ugyancsak gazdaságosabb izocukor ipar térhódítását.

A 2006. júliusában hatályba lépett reform részét képezi, hogy a cukor-referencia ár az elkövetkező négy év alatt fokozatosan 36%-kal fog mérséklődni: 2006/2007-ben 20%-kal, 2007/2008-ban 27,5%-kal, 2008/2009-ben 35,0%-kal és 2009/2010-re éri el a jelenleginél 36%-kal alacsonyabb árszintet. Ehhez az árhoz van kötve az intervenciós ár, amely a referenciaár 80%-a, és legfeljebb 600.000 tonna fehércukrot érinthet. A répacukor termelők kieső jövedelmük 64,2%-át kapják meg kompenzációként. A feldolgozók szintén kompenzációhoz juthatnak gyárbezárás és kvótavisszaadás esetén.

A reform lényege tehát, hogy a szabályozás ároldalról avatkozik be a termelésbe, így a verseny éleződése következtében csak a legversenyképesebb cukorgyárak tudják majd hosszabb távon folytatni a termelést. A gyengébb technológiai körülmények között működő gyárak számára gazdaságosabb lesz a gyárbezárásért, kvóta-visszaadásért járó kompenzáció igénybevétele. Mindennek következtében tehát további koncentrációs törekvések várhatók az

európai piacokon. A koncentrációs folyamat addig folytatódik, amíg el nem éri a termelés szintjén meghatározott, 12,5 millió tonna körüli egyensúlyi állapotot. A jelenlegi kvóta 17,4 millió tonna évente és a tényleges termelés pedig évi 20 millió tonna.

Az új cukorpiaci rezsimek kihirdetése óta, 2006. áprilisában született felmérések máris jelentős számú gyárbezárásokról és elbocsátásokról számoltak be.

MAGYARORSZÁG CUKORPIACA

A MAGYAR CUKORTERMELÉS TÖRTÉNELMI HÁTTERE

Magyarországon a répacukorgyártás kezdete 1808-ra tehető, amikor Ercsiben egy kis mezőgazdasági cukorkészítő üzemben megpróbálkoztak a cukorfőzéssel. Ennek kiváltó oka volt az 1806-os napóleoni kontinentális zárlat, amely miatt a nádcukor nem juthatott be Európába, ezért - a cukornád termesztésére alkalmatlan körülmények miatt - a répacukor gyártásával próbálkoztak az európai országokban. A magyarországi cukorgyártás tényleges meghonosításának éve 1830.

Az I. világháború kitöréséig Magyarországon 31 cukorgyár működött. A cukortermelés 1913-ban érte el addigi csúcspontját, azonban a háborús körülmények miatt, 1919-20-ra a termelés a mélypontra süllyedt. Az I. világháború után az új határok között 12 cukorgyár maradt. A súlyos kül- és belgazdasági problémák miatt az ipari termelés is korlátozott volt. Megszüntették a nyerscukor gyártását és átalakult a gyártási szerkezet.

A II. világháborút követően a cukorgyárakat államosították. Irányításukat minisztériumi igazgatóság látta el, amely 1964-ben országos vállalatná alakult. A cukorgyárak 1971-től önálló vállalatokként, tröszti irányítással működtek egészen 1980-ig, a tröszt megszűnéséig. A tervutasításos rendszerben a cukoriparban 1960-tól jelentős fejlesztések kezdődtek, és ettől az időszaktól fokozatosan megvalósult a gyártási folyamatok automatizálása, a szűk technológiai keresztmetszetek többségének felszámolása és a kapacitások bővítése. A feldolgozó kapacitást jelentősen növelte az 1979-ben lengyel kivitelezésben - államadósság ellentételezéseként - Kabán létesített Hajdúsági Cukorgyár.

A MAGYAR CUKORPIAC NAPJAINKBAN

A rendszerváltáskor Magyarországon 12 cukorgyár működött, azonban az 1991-ben megkezdődött privatizáció és további tulajdonosi szerkezeti átalakulásokat követően jelenleg három nagy európai cukorgyártó társaság többségi tulajdonában van az öt magyar cukorgyár: 1. az osztrák **Agrana** (irányítója a német Südzucker), 2. a német **Nordzucker**, valamint 3. a brit **Tate & Lyle** érdekeltség, amely az Eastern Sugar érdekeltséget irányítja. (ld. alábbi táblázat)

Cukorrépa termelés

Magyarországon a kilencvenes évek ingadozását követően a cukorrépa vetésterülete stabilizálódott, az utóbbi évek átlagában 57 000 hektár körüli területen. Az EU csatlakozással megnőtt a cukorrépa ára és a cukoripari társaságok a 2004/2005. évi kvóták kitöltéséhez és a 2005/2006-ra átvitt C cukor legyártásához 3,16 millió tonna cukorrépat vásároltak fel a magasabb áron. További 360 ezer tonna cukorrépat C cukorrépaként megvettek a termelőktől. E miatt és a jó termésnek is köszönhetően, 2004-re a cukorgyártás több mint duplájára nőtt. A termelés regionális eloszlása alapján megállapítható, hogy a cukorrépa termesztés a Nyugat-

és Dél-Dunántúlon, valamint Kelet- és Északkelet-Magyarországon összpontosul, és az országos vetésterület 70%-a e térségekben koncentrálódik. A termelés természetes mutatói az elmúlt évtizedekben némileg javultak, azonban még mindig jelentősen elmaradnak az EU-ban jellemző értékektől. Az elmúlt évek átlagában a cukorrépa átlagos hozama 43-45 tonna hektáronként, a cukortartalom 15,5 % körüli, és a hektárra eső cukorhozam pedig 6-7 tonna, szemben az EU-s 9 t/ha feletti hozammal.

A külföldi tulajdonosok stratégiájának megfelelően jelentős fejlesztéseket hajtottak végre a magyar cukorgyárakban, növelték a feldolgozó kapacitást, korszerűsítették a technikát és a technológiát. A kiskapacitású, kevésbé korszerű gyárakat bezárták, amelynek következtében 2006-ban mindössze öt cukorgyár működött Magyarországon és kapacitásukkal megtermelhető az ország szükségletét kielégítő cukormennyiség.

A magyar cukorgyárak termelését, már az EU-csatlakozás előtt, 2002-ben bevezetett – a közösségi cukorrendtartásban alkalmazotthoz hasonlóan – kvótarendszer szabályozza. A Magyar Köztársaság számára meghatározott répacukor és izoglükóz kvóta mértékét a cukorágazat piacának közös szervezéséről szóló 1260/2001/EK tanácsi rendelet 11. cikke rögzítette *A* és *B* kvóta szerinti bontásban. Az *A* kvóta a belföldi fogyasztás alapján meghatározott mennyiség, a *B* kvóta pedig a termelésingadozást ellentételező biztonsági termelés. Az országos kvóta kvótajogosult gazdálkodó szervezetek közötti felosztását a terméktanács javaslatának figyelembevételével született miniszteri döntés alapján FVM rendelet határozza meg. 2006-ban Magyarországra megállapított országos kvóta összesen 401.684 tonna fehércukor, amely elegendő mennyiség a hazai szükséglet fedezéséhez. A cukorgyárak kapacitásukat az előírt mennyiségi kvótákra építették ki.

A magyar répacukor és izoglükóz tulajdonosi szerkezete a megállapított kvótajogosultság alapján*

Érdekcsoport	Gyárak elhelyezkedése	A + B kvóta együttl (tonna)	Piaci részesedés %-ban
<i>Agrana</i>	Magyar Cukor Zrt (Kaposvár és Petőháza)	147.137	36,63
<i>Nordzucker</i>	Mátra Cukor Zrt (Szolnok és Szerencs)	146.454	36,46
<i>Eastern Sugar</i>	Eastern Sugar Zrt (Kaba)	108.093	26,91
Összesen		401.684	100,00
Hungrana Kft	Szabadegyháza (izoglükóz)	137.627	100,00

*Forrás: 28/2004.(III.10.) FVM rendelet a természetes édesítőszer termékpályáinak szabályozásához kapcsolódó egyes kérdésekről

Az EU-ban és Magyarországon is a cukoripari árbevétel mintegy 90%-a répacukor értékesítéséből, a fennmaradó 10% a melléktermékek (melasz és répaszelet) eladásából származik. A melléktermékként keletkező melaszt és répaszeletet állati takarmányozásra használják fel. A cukoripar árbevétele szempontjából tehát a főtermék értékesítésének alakulása a meghatározó.

Magyarországon a 2006/2007-es gazdasági évre megállapított cukortermelési kvóta megegyezik a bázisévvvel, tehát marad 401.684 tonna.

A reform hatása az izoglükóz termelésére

A reform további jelentős részét képezi, hogy három év alatt 300.000 tonnával bővül az izoglükóz kvótája. A magyar piacon ennek érezhető hatása lesz, hiszen az egyetlen hazai izoglükóz gyártó cég a kvótaemelés **27%-át** kapja meg. A Hungrana Kft birtokolja a jelenlegi hazai kvóta 100%.-át (137.627 tonna), amely a 2006/2007-es gazdasági évre 199.143 tonnára emelkedik.

További évekre megállapított kvóták:

Magyarország	Bázis	2006/2007	2007/2008	2008/2009
Izoglükóz kvóta	A 127627	199.143	191.845	218.954
	B 10000			

Az új szabályozás tehát – a répacukor gyártásával ellentétben - ösztönzi az izoglükóz termelést.

A magyar cukorgyárak

Eastern Sugar Zrt.

Az Eastern Sugar Zrt. az egykori kabai Hajdúsági Cukorgyár felvásárlásával alakult 1991-ben. Az Eastern Sugar Csoport leányvállalata, amely Közép-Európában az egyik legnagyobb cukorgyártó, és amely ma 5 gyárat működtet 3 országban (egy Magyarországon, Kabán, amelynek bezárását 2006. őszén bejelentette), egyet Szlovákiában (Dunaszerdahelyen) és hármat Csehországban (Nemcice nad Hanou-n, Kojetin-ben és Hrochuv Tynec-ben). Évente több mint 300.000 tonna cukrot állít elő. Az Eastern Sugar Csoport Európa egyik legnagyobb vállalatcsoportjába, a brit Tate & Lyle Plc érdekeltségébe tartozik. Az Eastern Sugar elsősorban kereskedelmi láncoknak és a feldolgozóipar részére szállít cukortermékeket főleg a hazai piacokra. A cukortermékek portfóliója megfelel az EU szabványoknak, a lakossági és ipari vevői igényeknek. A fogyasztói piacokon a csoport egységes arculattal jelenik meg a három ország vásárlói számára, a Nap Kincse termékcsaláddal. A cukortermékeken kívül az Eastern Sugar melaszt, préselt nedves szeletet, szárított szeletet, pelletet és egyéb speciális, a tejelő szarvasmarhák számára kifejlesztett magas minőségi szintet jelentő takarmányt is gyárt és forgalmaz. Ezeket a termékeket mind helyben, mind exportra is értékesítik.

Magyar Cukor Zrt.

A Magyar Cukor Rt. 1995. július 1-jén jött létre öt cukoripari részvénytársaság (Ács, Ercsi, Mezőhegyes, Sarkad, Sárvár) egybeolvadásával. A Magyar Cukor Rt. többségi tulajdonosa az ÖTÖK Kft volt, amely később az Első Hazai Cukorgyártó és Forgalmazó EHCF Kft nevet vette fel. Tulajdonosai az öt gyár menedzsmentjéből és a kapcsolódó mezőgazdasági régiók 60 répatermelő szervezetéből tevődtek össze. A Magyar Cukor Rt. hosszú távú terveinek megvalósításához tökeerős szakmai befektetőre volt szükség, ezért 1996 őszén megállapodás született az osztrák Agrana csoporttal, amely közel négymilliárd forint értékű tőkeemelést hajtott végre az EHCF Kft-ben, és rajta keresztül a Magyar Cukor Rt-ben. A tranzakció végrehajtásával az osztrák **Agrana** abszolút többséget szerzett a Magyar Cukor Rt-ben, amely Európa egyik vezető élelmiszeripari csoportjához, a német **Südzuckerhez** tartozó vállalatcsoport. Az Ausztriában cukor- és keményítőgyártással foglalkozó cég már 1990 óta a **petőházi** és **kaposvári** cukorgyárak többségi tulajdonosa volt Magyarországon.

Az Agrana magyarországi cukoripari érdekeltségeit egyesítve azóta is folytatja a termelés koncentrációját és szakosítását. Ennek a folyamatnak részeként a korábban önálló társaságként működő petőházi és kaposvári cukorgyár is beolvadt a Magyar Cukor Rt-be, amely a gazdaságtalanul működő gyárak leválasztásával ma két gyárat üzemeltet, s az ország vezető cukoripari cége.

Nordzucker

A német székhelyű Nordzucker Európa harmadik legnagyobb vállalkozása a cukor- és édesítőszer piacán. Az EU cukortermeléséből, kvóták szerinti mennyiség alapján, 8,0%-kal részesedik. Az élelmiszeripar, végső fogyasztók és kiskereskedők számára nagy választékot kínál különféle cukortermékekből és kapcsolódó szolgáltatásokból. Jellemzőbb termékcsoportok a hagyományos termékek (finomított cukor, fehér cukor, kockacukor, porcukor és dekorációs célra használt cukor), az élelmiszeripari folyékony édesítőszer (folyékony cukor, invert cukor és fruktóz szirup), különleges édesítőszer (cukorhabok, üvegcsukor, fehér- és barna cukorkák és barna cukor), valamint a takarmánytermékek (répaszelet, pellet) és melasz.

A Nordzucker, más vezető vállalkozás-csoporthoz hasonlóan, folyamatosan bővíti a cukor és édesítőszer választékát, amelyet intenzív kutatásokkal és fejlesztésekkel valósít meg. Következetes terjeszkedési politikájának eredményeként gyárakkal rendelkezik Németországban, Lengyelországban, Magyarországon és Szlovákiában. Az érdekltség teljes cukortermelése meghaladja az 1.8 millió tonna éves mennyiséget és a teljes foglalkoztatottak száma eléri a 3300 főt. Az európai piacokon együttesen a 2004/2005. évi gazdasági évben 1,23 millió tonna cukrot értékesített.

Magyarországi gyáregységei **Szerencsen** és **Szolnokon** működnek. A hatvani gyárban cukorgyártás már nem folyik, jöllehet a Mátra Cukor Zrt. irányító- és logisztikai központja. A magyar gyárak a Nordzucker eladásából 7%-kal részesednek.

A GVH VERSENYFELÜGYELETI ELJÁRÁSAI²

GAZDASÁGI ERŐFÖLÉNNYEL VALÓ VISSZAÉLÉS

VJ-118/2002

A Gazdasági Versenyhivatal a Vj-62/1998. számon az akkor hatályos Tpv. 70. § alapján versenyfelügyeleti eljárást indított a Magyar Cukor Rt. és a Kaposcukor Rt. ellen annak vizsgálatára, hogy a cukortermelők részére 1998. évre ajánlott szerződési feltételeik gazdasági erőfölénnyel való visszaélésnek minősülnek-e.

A Versenytanács az eljárást megszüntette, mert úgy ítélte meg, hogy: „A cukorrépa növény helyettesíthetősége, az éves szerződésre vonatkozó tárgyalási időszaknak és a szerződéskötési időszaknak a vetési időszak előtti lezárulása okán az eljárás alá vont vállalkozások a gyártó-termelői viszonylatban nincsenek gazdasági erőfölényes helyzetben. Ugyanis a termelőknek a cukorrépa termeltetési-termékértékesítési szerződés megkötésének elmaradása esetén a szokásos vetési időszak előtt elegendő idejük van arra, hogy az egyébként is meglévő természetes piaci kockázat körülményei között, eredeti növénytermelési szándékukat, tervüket megváltoztassák, és nem számottevően kedvezőtlenebb feltételekkel más ipari, vagy egyéb növény termesztésébe fogjanak.”

A Cukorrépa-termesztők Országos Szövetsége fellebbezett a VT határozata ellen és a Fővárosi Bíróság új eljárásra kötelezte a Gazdasági Versenyhivatalt. Az ítéletet a Legfelsőbb Bíróság

² A Versenytanács határozatai teljes terjedelmükben megtalálhatók a GVH hálóján és interneten (www.gvh.hu).

helyben hagyta, rögzítve, hogy a répatermelők más ipari növény termelésére való áttérési költségeinek és a körülmények (áttérés kockázata, cukorrépanövény helyettesíthetősége) részletes értékelése nélkül nem megalapozott a GVH álláspontja.

Az új eljárásban a Versenytanács megvizsgálta (1) a konkrét körülményeket, a termelő részéről felmerült költségeket, a speciális géppark igényéből adódó terhet, valamint (2) a cukorrépanövény helyettesíthetőségét, a más piacra való áttérés költségeit, kockázatát, a termelő és a felvásárló egymáshoz való viszonyát. Megállapította, hogy a cukorrépa termelők számottevően kedvezőtlenebb feltételek nélkül képesek áttérni más növény termelésére, amely egyben azt is jelentette, hogy a Magyar Cukor Rt. nem volt képes gazdasági tevékenységét a cukorrépa termelőktől nagymértékben függetlenül, rájuk való tekintet nélkül folytatni. Megállapította továbbá, hogy a Magyar Cukor Rt. erőfölényes helyzete a cukorgyárak és cukorrépa termelők közötti hosszú távú szerződéses kapcsolat miatt sem igazolható. A cukorgyárak hosszú távon nem voltak képesek a cukorrépa termelők számára egyoldalúan hátrányos szerződéses feltételeket szabni, mert más növény termelésére való áttérés esetén ellehetetlenülne a cukoripari vállalkozások nyersanyag ellátása. Az import-felvásárlás a hosszú szállítási távolság miatt nem volt reális alternatíva.

A versenytanácsi határozat kimondta, hogy a Magyar Cukor Rt. nem sértette meg a Tptv. gazdasági erőfölénnyel való visszaélést tiltó előírásait, ezért megszüntette az eljárást.

A versenytanácsi határozat ellen jogorvoslati kérelem nem volt.

VÁLLALKOZÁSOK ÖSSZEFONÓDÁSA

Vj-77/1995.

A Gazdasági Versenyhivatal engedélyezte az Ácsi Cukoripari Rt, az Ercsi Cukorgyár Rt, a Mezőhegyesi Cukorgyár Rt, a Sarkadi Cukorgyár Rt, valamint a Sárvári Cukoripari Rt összeolvadását.

VJ-192/1996

A Gazdasági Versenyhivatal az *Agrana International AG*, valamint az *Első Hazai Cukorgyártó és Forgalmazó Kft.* meghatározó befolyásszerzésének előzetes engedélyezése tárgyában indított ügyben megállapította, hogy az előzetes engedélykérés kötelezettsége nem áll fenn. A rendelkezésre álló információk alapján megállapítható volt, hogy az I. rendű kérelmező a Magyar Köztársaság területén gazdasági tevékenységet nem folytat, minek következtében rá a Vtv. hatálya nem terjed ki. Az *Agrana International AG* többségi tulajdonnal rendelkezik a magyarországi cukorgyárak közül a Petőházi Cukoripari Rt-ben és a Kaposvári Cukor Rt-ben. E két cukoripari részvénytársaság együttes piaci részesedése 22 %-os. Emellett az *Agrana International AG* többségi tulajdoni részesedéssel bír a HUNGRANA Kft-ben is, amely a folyékony cukor előállítását végzi.

VJ-112/2000

A Gazdasági Versenyhivatal engedélyezte, hogy a *Tate & Lyle PLC* irányítást szerezzen az *Amylum Europe N.V.* felett. A 36,7 százalékos tulajdonszerzés 50 százalékos szavazati jogot biztosít, és a *Tate & Lyle* az *Amylum* száz százalékos tulajdonosává vált.

VJ-127/2001

A német *Südzucker AG*. tulajdonában álló belga *Raffinerie Tirlemontoise S.A.*, a Gazdasági Versenyhivatal engedélyét kérte a francia *Financière-Franklin Roosevelt S.A.S.* feletti irányítási jog megszerzéséhez, amelynek következményeként a *Südzucker*, a többségi

tulajdonában álló belga társaságon, valamint annak francia leányvállalatain keresztül, 50 %-os mértékű közvetett irányítási jogot szerezne a Kabai Cukorgyár Rt (Eastern Sugar Cukoripari Rt) részvényeinek 99,98 %-át birtokló holland *Eastern Sugar B.V.*-ben, és ezzel a Tate & Lyle társasággal együtt közösen irányítaná a Kabai Cukorgyár Rt-t.

A Gazdasági Versenyhivatal *versenykorlátozónak* ítélte a tranzakciót, mivel a Südzucker az irányítása alatt lévő osztrák *AGRANA*-n keresztül (a Magyar Cukor Rt. révén) már rendelkezik magyarországi cukorgyárak feletti befolyással. A további összefonódásnak köszönhetően az oligopólium két tagja közötti kapcsolat még szorosabbá vált volna, amely versenyaggályokat vetett fel a fogyasztói érdekek szempontjából.

A Versenytanács azzal az *előzetes feltétellel engedélyezte* a külföldi vállalkozások összefonódását, ha azok biztosítják, hogy a Kabai Cukorgyár feletti irányítás átkerül a *Tate & Lyle* csoporthoz. A kérelmezőnek kötelezettséget kellett vállalni arra, hogy - a feltétel teljesülését követő három éven keresztül - a cukorgyár létrehozandó igazgatóságának határozatait és a jegyzőkönyveket a GVH-nak megküldi. Így biztosított volt az a piaci helyzet, hogy a magyar cukorgyárak továbbra is három érdekcsoport kezében maradnak.

VJ-008/2003

A Gazdasági Versenyhivatal engedélyezte, hogy a Nordzucker AG irányítást szerezzen a Mátra Cukor Mátravidéki Cukorgyárak Rt., a Szerencsi Cukorgyár Rt. és a Szolnoki Cukorgyár Rt. felett.

A Versenytanács érintett árupiacnak a répacukrot és az abból előállítható cukorfajtákat, érintett földrajzi piacnak pedig Magyarország egész területét tekintette. Az érintett piacon három közel azonos részesedésű vállalkozáscsoport volt jelen, ami a Versenytanács szerint közös erőfölényes helyzetet jelent, amely azonban a kérelmezett összefonódás révén nem erősödik, mert a Nordzucker-csoport az összefonódást megelőzően csak minimális, egy százalékos el nem érő, mértékben volt jelen az érintett piacon, vagyis az összefonódást követően a piaci részesedések gyakorlatilag változatlanok maradnak.

VJ-114/2003

A Gazdasági Versenyhivatal engedélyezte, hogy az *Agrana Zucker und Stärke AG* irányítást szerezzen a *Steirische Agrarbeteiligungsgesellschaft GmbH* (SA csoport) felett.

A kérelem szerinti összefonódás külföldön honos vállalkozások között jött létre, és mind az irányítást szerző- és irányítás alá kerülő vállalkozás csoportoknak voltak magyarországi tagjai. Az SA-csoport több magyarországi leányvállalata az almasűrítmény piacon érdekelt, amely piacon azonban a kérelmező nem folytatott tevékenységet. A Versenytanács nem állapított meg horizontális, vertikális, konglomerátum és portfólió hatást, ezért engedélyezte az összefonódást.

VJ-032/2004

A Gazdasági Versenyhivatal engedélyezte, hogy az *Agrana Zucker und Stärke AG* irányítást szerezzen a *Financiére Atys S.A.* felett.

A kérelmező és a hozzá kapcsolódó vállalkozások nem voltak jelen a *Financiére Atys* csoport által Magyarországon forgalmazott termékek és a kapcsolódó piacokon, ezért az összefonódásnak horizontális és vertikális összefüggésben versenyhatásai nem voltak kimutathatók.

VJ-196/2005

A Gazdasági Versenyhivatal engedélyezte, hogy a *Tate & Lyle Holland B.V.* egyedüli irányítást szerezzen az *Eastern Sugar B.V.* felett. A tranzakcióban a kérelmezett magyar leányvállalata, az *Eastern Sugar Zrt* érintett. Az összefonódás versenyhatásának elemzése

során a VT a répacukor piacon felül megvizsgálta az izoglükóz magyar piacát is, mivel kérelmező anyavállalata, a *Tate & Lyle Plc.* közvetetten érdekelt az izoglükózt gyártó *Hungrana Kft* tulajdonában is, ezért felmerülhet a koncentráció-növekedés lehetősége. Részletesen elemezte a répacukor és az izoglükóz kínálati és keresleti oldali helyettesíthetőségét. Megállapította, hogy a két édesítőszer gyártása során – elsődlegesen az eltérő alapanyagok és technológia miatt – nem áll fenn kínálati helyettesíthetőség. A kínálati helyettesíthetőséget a mindkét terméket nagy mennyiségben felhasználó édesített üdítőitalok gyártása során vizsgálta és megállapította, hogy az édesítés foka, az ár, a tárolás, szállítás, felhasználás módja és az előírt receptúrák eltérései miatt keresleti oldalról sem áll fenn helyettesíthetőség. A répacukor magyarországi piacára a tranzakciónak negatív hatásával nem kell számolni, mivel a kérelmezett feletti közös irányítás egyedüli irányításává válása több független piaci szereplő jelenlétének lehetőségét alapozza meg.

A Gazdasági Versenyhivatal engedélyezte az összefonódást, mivel annak horizontális, vertikális, konglomerátum és portfólió hatása nem volt kimutatható.

CUKORIPARI KILÁTÁSOK

Az EU új cukorpiaci szabályozása, amely 2006. július 1-jén lépett hatályba, nagy változásokat indított el az európai és a világ cukorpiacán. Mivel a magyarországi cukorszükségletet megtermelő cukorgyárak nagy európai cukoripari vállalatcsoportok tulajdonában vannak, a magyar piaci változások szorosan összefüggnek az európai alakulásokkal. Mára az EU-ban több millió tonna cukorfelesleg halmozódott fel, amelyet fel kell számolni, továbbá, a WTO tárgyalások nyomán, az import elleni védettséget csökkenteni kell, vagyis következetesen végig kell vinni az egyoldalú import megállapodásokat (EBA, Nyugat-Balkán). A *répa- és az intervenció cukorár mérséklésével* a szabályozók gazdasági eszközökkel kívánják elérni az ágazat versenyképességének javítását, azonban az importkorlátok csökkentése miatt várható cukor beáramlás miatt kérdés, hogy a cukorrépa termelők és a feldolgozók mennyire képesek tolerálni a fokozatosan rájuk nehezedő nyomást. A változások jelentősen átrendezhetik az EU cukoriparát, csak a legjobb adottságok melletti répatermelők és a leghatékonyabb, legkorszerűbb technológiával dolgozó cukorgyárak lesznek képesek az erősödő versenykörülményeknek megfelelni. Európa területén a reform kihirdetését követően máris több gyárat bezártak, amely tendencia folytatódni fog. Egyik legjelentősebb példa Olaszország, ahol tizenkilenc gyárból tizenhármat zártak be.

Magyarországon is érezte hatását az EU cukorpiaci reformja, melynek eredményeként 2006. októberében bejelentették a Kabai Cukorgyár bezárását. Az Európai Bizottság a várakozások szerint engedélyező határozatot hoz, 2007. január 31-ig. A répatermelők elvetették a tavaszi cukorrépát és minden cukorrépa-feldolgozó üzem termelésre rendezkedett be erre a gazdasági évre. A mai öt gyár megfelel a korszerű követelményeknek és a jövőben fog kiderülni, hogy az európai piacokon végbemenő gyárbezárások előnnyel járnak-e számukra azzal, hogy kevesebb számú versenytárrsal kell megméretetni magukat a piacon. További előnyt eredményezhetnek a jelenlegi cukorgyárakra nehezedő versenynyomás szempontjából a környező országok (Csehország, Szlovákia) gyárbezárásai, ha a nyugat-balkáni országokból beáramló áruk a kieső piacokra, és nem Magyarország területére kerülnek.